

SENAT DE BELGIQUE BELGISCHE SENAAT

SESSION DE 1956-1957

SEANCE DU 2 JUILLET 1957

Proposition de loi modifiant l'article 310 du Code civil.

DEVELOPPEMENTS

L'article 310 actuel du Code civil a pour objet la conversion de la séparation de corps en divorce, trois ans après le jugement prononçant cette séparation :

« Lorsque la séparation de corps prononcée pour toute autre cause que pour *cause d'adultère* aura duré trois ans, l'époux qui était originairement *défendeur* aura la faculté de demander le divorce, au Tribunal qui *pourra* l'admettre si le demandeur originaire, présent ou dûment appelé, ne consent pas immédiatement à faire cesser la séparation. »

Cette disposition, votée en 1927, a remplacé l'ancien article 310 qui ne laissait au juge aucun pouvoir d'appréciation ; il devait opérer la conversion dès que les conditions d'application étaient réunies.

A l'origine, la séparation de corps n'était pas prévue par le constituant français. Elle fut organisée en faveur de ceux qui professent la religion catholique, opposée au divorce. Justifiant l'introduction de cet article 310 ancien, le juriste Treilhard disait : « Il ne serait pas juste que l'époux qui a choisi, comme plus conforme à sa croyance, la voie de la séparation, dût maintenir, pour toujours, l'autre époux dont la croyance peut n'être pas la même, dans l'interdiction absolue de contracter un second mariage. » (Corps législatif : séance du 30 ventôse, an XI ; LOCRE, II, p. 567 ; PIERARD, *Du divorce*, tome I, p. 163.)

ZITTING 1956-1957

VERGADERING VAN 2 JULI 1957

Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 310 van het Burgerlijk Wetboek.

TOELICHTING

Het huidige artikel 310 van het Burgerlijk Wetboek heeft tot doel de scheiding van tafel en bed, drie jaren na het desbetreffende vonnis, in echtscheiding om te zetten :

« Wanneer de scheiding van tafel en bed, uitgesproken om enige andere *oorzaak* dan die *van overspel*, drie jaren heeft geduurd, heeft de echtgenoot, die oorspronkelijk *verweerder* was, het recht een eis tot echtscheiding in te stellen bij de rechtbank en deze *kan* die toestaan indien de oorspronkelijke eiser, aanwezig of behoorlijk geroepen, er niet onmiddellijk in toestemt de scheiding van tafel en bed te doen ophouden. »

Deze bepaling werd in 1927 aangenomen ter vervanging van het vroegere artikel 310 dat de rechter geen beoordelingsbevoegdheid gaf ; hij moest de omzetting doen zodra de voorwaarden daartoe vervuld waren.

Oorspronkelijk had de Franse grondwetgever niet voorzien in de scheiding van tafel en bed. Zij werd ingevoerd ten behoeve van hen die de katholieke godsdienst belijden, welke tegen de echtscheiding is gekant. Ter verantwoording van dat artikel 313 (oud) zegde de rechtsgeleerde Treilhard : « Het ware niet billijk dat de echtgenoot, die de weg van de scheiding van tafel en bed gekozen heeft als zijnde meer in overeenstemming met zijn geloof, de andere echtgenoot, wiens geloof misschien niet hetzelfde is, voor altijd het volstrekte verbod zou opleggen een tweede huwelijk aan te gaan. » (Wetgevend Lichaam, vergadering van 30 ventôse, jaar XI ; LOCRE, II, blz. 567 ; PIERARD, *Du divorce*, deel I, blz. 163).

Lors de la séance du Corps législatif du 30 ventôse, an XI (LOCRE, II, p. 367) il déclarait encore que, si la conversion n'était pas permise, « cette liberté que la Constitution garantit à tous, se trouverait alors violée dans la personne de l'un des deux époux ».

« Le droit de conversion était accordé non à un époux qui s'était amendé et auquel son conjoint refusait le pardon, après trois ans de séparation, mais bien à un époux coupable que le législateur ne voulait pas maintenir perpétuellement, malgré lui, dans cette situation bizarre, selon les termes employés par l'un des orateurs au Conseil d'Etat. » (PIERARD, tome I, p. 376 ; BERLIER, séance du Conseil d'Etat du 24 vendémiaire an X ; LOCRE, II, p. 495.)

L'article 310 n'avait donc d'autre but que de ne pas imposer, au delà de trois ans, une situation qui ne tient ni du divorce ni du mariage, à un époux qui n'a pas été mis à même de choisir entre le divorce et la séparation de corps et qui a dû subir cette situation (PIERARD, tome I, p. 369). L'époux demandeur originaire ne pouvait subordonner la reprise de la vie commune, ni à des garanties, ni à des conditions. Après certaines hésitations, la jurisprudence s'était définitivement fixée dans ce sens (PIERARD, tome I, p. 377, 1 et 2).

En France, le divorce fut supprimé puis rétabli. La loi française du 27 juillet 1884 organisa le droit à la conversion. Sous la pression notamment du moraliste Jules Simon, le tribunal reçut un pouvoir d'appréciation. La loi de 1884 retient le délai de trois ans et dit que le jugement de séparation *pourra* être converti en jugement de divorce sur la demande formée par l'un des époux (PIERARD, tome I, pp. 172 et 173).

L'application de cette loi conduisit à de nombreuses difficultés, dues à des innovations législatives contradictoires (PIERARD, p. 175) et aux incertitudes d'une jurisprudence qui ne trouvait pas dans une législation précise les moyens de se garder de l'arbitraire. On en était arrivé à admettre que des griefs insuffisants pour justifier le divorce pouvaient fonder une séparation de corps (arrêt de la Cass. Franç., cité par PIERARD, p. 176). La révision s'imposait. Elle se fit par la loi des 6-7 juin 1908 qui efface toutes restrictions illogiques. Que dit-elle ? Après trois ans, le jugement de séparation sera converti en jugement de divorce sur la demande formée par l'un des époux (PIERARD, p. 176). En conséquence, sauf le délai de 3 ans,

Ter vergadering van het Wetgevend Lichaam van 30 ventôse, jaar XI (LOCRE, II, blz. 367) verklaarde hij dat, indien de omzetting niet toegestaan werd, « de vrijheid, welke de Grondwet aan allen waarborgt, in de persoon van een van beide echtgenoten gekrenkt zou zijn. »

« Het recht op omzetting werd niet verleend aan een echtgenoot die zich gebeterd had en aan wie de andere echtgenoot weigerde vergiffenis te schenken na drie jaren scheiding van tafel en bed, maar wel aan een schuldige echtgenoot die de wetgever niet voor altijd, tegen zijn wil in, in die zonderlinge toestand wilde handhaven, zoals een van de sprekers het zegde in de Raad van State » (PIERARD, deel I, blz. 376 ; BERLIER, vergadering van de Raad van State van 24 vendémiaire, jaar X ; LOCRE, II, blz. 495).

Artikel 310 wilde dus alleen voorkomen dat een toestand die noch met echtscheiding noch met huwelijk iets te maken heeft, meer dan drie jaren lang wordt opgedrongen aan een echtgenoot die niet eens heeft kunnen kiezen tussen echtscheiding en scheiding van tafel en bed en die deze toestand heeft moeten ondergaan (PIERARD, deel I, blz. 369). De echtgenoot die oorspronkelijk verweerder was, kon voor de hervatting van het samenleven noch waarborgen eisen noch voorwaarden stellen. Na enige aarzeling kwam de rechtspraak voorgoed in die zin vast te staan (PIERARD, deel I, blz. 377, 1 en 2).

In Frankrijk werd de echtscheiding afgeschaft, later opnieuw ingevoerd. De Franse wet van 27 Juli 1884 regelde het recht op omzetting. Onder de druk o.m. van de moralist Jules Simon kreeg de rechtbank beoordelingsbevoegdheid. De wet van 1884 stelt de termijn op drie jaren en zegt dat het vonnis tot scheiding van tafel en bed in een vonnis tot echtscheiding omgezet *zal kunnen worden* op verzoek van een der echtgenoten (PIERARD, deel I, blz. 172 en 173).

De toepassing van deze wet leidde tot veel moeilijkheden als gevolg van de invoering van nieuwe bepalingen die elkaar tegenspraken (PIERARD, blz. 175) en van de onzekerheid van een rechtspraak die de steun miste van een preciese wetgeving om zich voor willekeur te behoeven. Men ging zelfs zover te aanvaarden dat grieven die onvoldoende waren om echtscheiding te vorderen, grond konden opleveren voor scheiding van tafel en bed (arrest van het Franse Hof van Cassatie, aangehaald door PIERARD, blz. 176). Herziening was geboden. Zij kwam tot stand bij de wet van 6-7 Juni 1908, die alle onlogische beperkingen wegveegde. Wat zegt die wet ? Na drie jaren zal het vonnis tot scheiding

qui permet de présumer que toute réconciliation volontaire n'est plus possible, l'un ou l'autre des époux pourra demander la conversion et celle-ci *devra* être prononcée par le tribunal. C'est un texte clair et précis qui ne viole aucune liberté et qui ne porte aucune atteinte à la conscience ou aux croyances des époux. Il fait disparaître le système inique qui permettait à l'un des époux d'imposer à l'autre un célibat perpétuel, un état de contrainte, hostile à la nature physiologique de l'espèce humaine. Il faut noter, au surplus, que les avantages accéssoires obtenus par le demandeur originaire en séparation subsistent malgré la conversion.

En Belgique, une proposition de loi, inspirée par des sentiments hostiles au divorce, tendait à l'abrogation pure et simple de l'article 310. Elle fut déposée au Sénat, le 7 avril 1905 (Docum. Sénat, 1904-1905, n° 71). Cette proposition radicale ne fut pas agréée. Mais, le 16 mars 1911, le Sénat vota une autre proposition modifiant l'article 310. L'auteur de cette proposition confondit même le principe de la conversion avec l'économie de la législation sur le divorce, allant jusqu'à parler de « griefs nouveaux et suffisamment graves à l'égard du demandeur originaire pour justifier la conversion » (Sénat, 16 mars 1911, Ann. Parl., p. 238), comme si l'époux, ayant contre son conjoint de tels griefs avait besoin de la conversion pour obtenir le divorce. Il lui suffisait d'intenter une action en divorce, pure et simple; la conversion, sous cet angle, s'avérait donc inutile.

Les discussions parlementaires furent multiples, confuses et contradictoires. On ne peut y rechercher l'intention du législateur. Où peut-on découvrir celle-ci? Dans les déclarations de l'auteur de la proposition qui manquent de toute base juridique? Dans celles du ministre? Elles ne se distinguent pas par la rigueur logique ni la précision. D'abord, il estime nécessaire de rechercher si l'époux, défendeur originaire, s'est amendé (Sénat, 15 mars 1911, Ann. Parl., pp. 227 et suivantes). On refusera la conversion, dit-il, quand la demande n'aura pas pour base l'intérêt commun des parties, de leurs enfants ou de la morale publique. (Sénat, 15 mars 1911, Ann. Parl., p. 228). Quel critère plus imprécis que celui-là! A l'appui de sa thèse, il cite une formule heureuse qu'il a trouvée dans un auteur français; or, cet auteur — il omet de le dire — est d'un avis opposé et cette formule n'est pas de lui (PIERARD, tome I, pp. 184 et 185). Comme on lui opposait l'abrogation de la loi française de 1884, analogue à sa proposition, il reconnut l'insuccès de cette loi, mais l'attribua aux mœurs dissolues

van tafel en bed omgezet worden in een vonnis tot echtscheiding op verzoek van een der echtgenoten (PIERARD, blz. 176). Dus, behoudens de termijn van drie jaren, waarna verondersteld kan worden dat vrijwillige verzoening uitgesloten is, kan een van beide echtgenoten de omzetting verzoeken. Dit *moet* door de rechtbank uitgesproken worden. Deze tekst is klaar en duidelijk, hij krenkt niemands vrijheid en doet het geweten of het geloof van de echtgenoten geen geweld aan. Hij maakt een eind aan de onbillijkheid dat de ene echtgenoot de andere tot levenslang celibaat kan dwingen, iets wat in strijd is met de physiologie van de mens. De toekomstige voordelen die de oorspronkelijke eiser verkregen heeft, blijven overigens na de omzetting bestaan.

In België wilde een wetsvoorstel dat afwijzend stond tegenover de echtscheiding, artikel 310 zonder meer opheffen. Het werd bij de Senaat ingediend op 7 April 1905 (Gedr. St. Senaat, 1904-1905, n° 71). Dit radicaal voorstel kwam er niet door. Doch op 16 Maart 1911 nam de Senaat een ander voorstel aan tot wijziging van artikel 310. De indiener verwarde het beginsel van de omzetting met de gehele strekking van de wetgeving op de echtscheiding en sprak zelfs van « nieuwe grieven tegen de oorspronkelijke eiser, ernstig genoeg om de omzetting te verantwoorden » (Senaat, 16 Maart 1911, Handelingen, blz. 238), alsof iemand die tegen zijn echtgenoot zulke grieven heeft, een omzetting nodig had om echtscheiding te verkrijgen. Hij kan volstaan met een eenvoudige eis tot echtscheiding; uit die gezichtshoek bezien bleek de omzetting dus nutteloos.

De parlementaire besprekingen duurden lang, waren verward en tegenstrijdig. De bedoeling van de wetgever is er niet uit op te maken. Waar kan ze dan wel ontdekt worden? In de verklaringen van de indiener, die elke rechtsgrondslag missen? In die van de Minister? Zij schitteren noch door strenge logica noch door nauwkeurigheid. Eerst moet volgens hem worden nagegaan of de echtgenoot, oorspronkelijke verweerder, zich gebeterd heeft (Senaat, 15 Maart 1911, Handelingen, blz. 227 v.v.). De omzetting zal geweigerd worden, zo zegt hij, wanneer de eis niet gegrond is op het gemeenschappelijk belang van partijen, van hun kinderen of van de openbare moraal (Senaat, 15 Maart 1911, Handelingen, blz. 228). Wel een zeer vaag criterium! Tot staving van zijn thesis citeert hij een goede formule die hij bij een Frans schrijver had gevonden, doch die schrijver — hij verzuimt dit te zeggen — is van de tegenovergestelde mening en die formule komt niet van hem (PIERARD, deel I, blz. 184 en 185). Toen hem gezegd werd dat de met zijn voorstel

des français et à la mentalité de leurs magistrats ! (Sénat, 16 mars 1911, Ann. Parl., pp. 237-238).

Confusion et contradiction ! Certains parlementaires exigent l'amendement du défendeur originaire et le refus injustifié de l'autre époux de faire cesser la séparation, mais pour d'autres, la conversion n'est pas limitée à ce cas (Sénat, 15 mars 1911, Ann. Parl., p. 227). Or, lorsque le projet fut introduit à la Chambre (1er juin 1911) le rapporteur se montra encore plus intransigeant ; il parla de griefs nouveaux. Il conclut à l'amendement préalable du défendeur originaire. Le projet fut laissé sans suite à la Chambre.

Pourquoi et quand revit-il le jour ? En 1924, certains membres du Sénat voulurent ajourner la discussion d'un projet de loi modifiant la procédure en matière de divorce et de séparation de corps jusqu'à « ce que la Chambre ait connu du projet de loi qu'elle laissait dormir dans ses cartons depuis 15 ans » (Séance du 21 février 1924 : discours de Ryckmans. — Sénat : Ann. Parl., p. 520). Le Ministre Masson promit de reprendre l'examen du projet mais ne s'engagea pas à le faire adopter tel quel (Sénat, 26 février 1924, Ann. Parl., p. 543). Enfin, le rapport fut déposé à la Chambre par M. Sinzot le 21 janvier 1925 (Docum. Ch., n° 103) et, sans aucune discussion, adopté ; il devint la loi du 20 mars 1927 (PIERARD, tome I, p. 179) partant l'article 310 actuel.

Dès lors, comment et où rechercher l'intention du législateur, puisqu'il n'y eut aucun débat ? Dans le rapport de M. Sinzot ? Il n'est pas conforme aux déclarations du Ministre de Landsheere, en 1911 au Sénat. Le rapporteur déclare péremptoirement que « les juges *doivent* refuser d'admettre la demande en divorce si le conjoint originaire est fondé à refuser la reprise de la vie commune. Ils *ne peuvent* l'admettre que dans le cas contraire » (Docum. Chambre, 1924-25, n° 103. — Pasinomie, 1927, p. 88). D'autre part, ce rapport est émaillé de contradictions criantes (PIERARD, tome I, p. 380).

De cet exposé historique, il ressort que notre article 310 actuel est sorti de travaux législatifs contradictoires, incohérents et insuffisants (PIERARD, tome I, pp. 179, 180 et suivantes. — DE PAGE, tome I, p. 881). Son interprétation est donc laissée à l'incertitude et à l'arbitraire. Comment les magistrats peuvent-ils appliquer cet article sans verser dans cette incertitude et cet arbitraire !

overeenstemmende Franse wet van 1884, weer was opgeheven, schreef hij dit geringe succes toe aan de losbandigheid van de Fransen en aan de mentaliteit van hun rechters ! (Senaat, 16 Maart 1911, Handelingen, blz. 237-238).

Verwarring en tegenstrijdigheid ! Sommige parlamentsleden eisen dat de oorspronkelijke verweerder zich gebeterd heeft en dat de andere echtgenoot zonder reden weigert een eind te maken aan de scheiding, doch volgens anderen is de omzetting niet beperkt tot dat geval (Senaat, 15 Maart 1911, Handelingen, blz. 227). Doch toen het ontwerp voor de Kamer kwam (1 Juni 1911), toonde de verslaggever zich nog strenger : hij sprak van nieuwe grieven. Hij besloot dat de oorspronkelijke verweerder zich eerst moest gebeterd hebben. Het ontwerp bleef zonder gevolg in de Kamer.

Waarom en wanneer zag het ontwerp weer het licht ? In 1924 wilden sommige Senaatsleden de bespreking van een wetsontwerp tot wijziging van de procedure inzake echtscheiding en scheiding van tafel en bed uitstellen totdat « de Kamer kennis zou hebben genomen van het wetsontwerp dat zij sedert vijftien jaren laat sluimeren » (Ver-gadering van 21 Februari 1924 : rede van Rijckmans — Senaat, Handelingen, blz. 520). Minister Masson beloofde het ontwerp opnieuw in behandeling te nemen, maar hij verbond zich niet het ongewijzigd te doen aannemen (Senaat, 26 Februari 1924, Handelingen, blz. 543). Tenslotte werd het verslag op 21 Januari 1925 bij de Kamer ingediend door de h. Sinzot (Gedr. Stuk, n° 103) en, zonder bespreking, aangenomen ; zo kwam de wet van 20 Maart 1927 (PIERARD, deel I, blz. 179) en dus ook het huidige artikel 310 tot stand.

Hoe en waar kan men de bedoeling van de wetgever ontdekken, aangezien er geen debat is geweest ? In het verslag van de h. Sinzot ? Het stemt niet overeen met de verklaringen, die Minister de Landsheere in 1911 voor de Senaat aflegde. De verslaggever verklaart met beslistheid dat « de rechters de eis tot echtscheiding *moeten* afwijzen indien de oorspronkelijke eiser gerechtigd is te weigeren de samenleving te bevatten. Slechts in het tegenovergestelde geval *mogen* zij hem toewijzen » (Gedr. St. Kamer, 1924-25, n° 103. — Pas., 1927, blz. 88). Aan de andere kant zit dit verslag vol schreeuwende tegenstrijdigheden (PIERARD, deel I, blz. 380).

Uit dit historisch overzicht blijkt dat ons huidige artikel 310 ontstaan is uit tegenstrijdige, onsamenvangende en onvoldoende wetgevende werkzaamheden (PIERARD, deel I, blz. 179, 180 v.v. — DE PAGE, deel I, blz. 881). De interpretatie wordt dus aan onzekerheid en willekeur overgelaten. Hoe kunnen de magistraten dit artikel toepassen zonder in dezelfde onzekerheid en willekeur te vervallen ?

Conséquences.

Les juges ont un pouvoir très large d'appréciation et la jurisprudence ne va pas tarder à donner une interprétation restrictive à cet article 310. Deux ans après le vote de la loi, la Cour de Bruxelles (20 juin 1929. — Pas. II, p. 147) se maintient dans la ligne antérieure en admettant que la conversion est possible quand il n'y a pas de motifs sérieux et graves de maintenir la séparation de corps, toutes autres conditions de l'article 310 étant remplies. Mais il semble que cet arrêt soit demeuré isolé. Le 8 mai 1936 (Pas., II, 1937, p. 107), la même Cour se prononce dans le sens de M. Sinzot. D'après elle, la conversion ne peut être prononcée si le refus de reprendre la vie commune est justifié ; elle autorise la défenderesse à l'établir par toutes voies de droit. Le 13 février 1937, troisième arrêt de Bruxelles (Pandectes Périodiques, 1938, p. 25). Le refus est fondé si le demandeur en conversion a une mauvaise conduite : il s'enivre, fréquente les cafés mal famés et rentre à des heures tardives. Ces griefs avaient déjà fondé la séparation de corps. Le 17 mai 1950 (Rechtskundig Weekblad, 1950-1951, p. 504 et Recueil annuel de jurisprudence Larrier, 1950, p. 121), la Cour de Gand donne une interprétation encore plus restrictive ; elle exige l'amendement de l'époux coupable, l'offre sincère et loyale et le refus sans motif de faire cesser la séparation. De Page a abondé dans le sens de l'amendement nécessaire. « Le droit à la conversion est subordonné à une condition de dignité et de décence : l'amendement de l'époux coupable. Aller au delà serait fausser l'esprit de la loi, etc.... La sommation devra présenter les conditions de décence et de dignité requises. » (DE PAGE, tome I, p. 881.) Or, à la même page, l'auteur est d'avis qu'il ne faut pas faire de la séparation de corps un état définitif, ce qui n'a été admis ni en 1804 ni en 1927 (p. 881) et, approuvant la Cour de Cassation, que la conversion reste un droit parce que basée sur une anomalie physiologique (Cass., 20 mars 1924 ; Pas., I, 263).

Toutefois, rien dans le texte de la loi de 1927 ne permet d'imposer au demandeur, comme condition tacite, son amendement préalable ; on voit donc où ont conduit l'incohérence et l'insuffisance des travaux parlementaires.

L'erreur grave a été, en cette matière d'ordre social, de laisser aux juges un large pouvoir d'appréciation. Comme ils manquent de règles précises pour guider leur interprétation et scruter l'intention du législateur, ils s'abandonnent à leur tendance personnelle. En réalité, on a fait entrer dans le droit, et par conséquent dans la vie sociale, une

Gevolgen.

De rechters hebben dus een zeer ruime beoordelingsbevoegdheid en weldra zal de rechtspraak dan ook een beperkende verklaring geven van dit artikel 310. Twee jaar nog na de goedkeuring van de wet houdt het Hof van Beroep te Brussel (20 Juni 1929. — Pas. II, blz. 147) zich aan de vroegere lijn door aan te nemen dat de omzetting mogelijk is wanneer er geen ernstige redenen zijn om de scheiding van tafel en bed te handhaven en aan alle andere voorwaarden van artikel 310 voldaan is. Maar het schijnt wel dat dit arrest alleen staat. Op 8 Mei 1936 (Pas. II, 1937, blz. 107) spreekt hetzelfde Hof zich uit in de zin van de h. Sinzot : de omzetting kan slechts uitgesproken worden indien de weigering opnieuw samen te leven gegrond is. Het Hof staat de verweerster toe dit met alle rechtsmiddelen te bewijzen. Op 13 Februari 1937 velt Brussel een derde arrest (Pandectes Périodiques, 1938, blz. 25). De weigering is gegrond, indien de eiser zich slecht gedraagt : hij bedrinkt zich, bezoekt slecht befaamde café's en komt laat naar huis. Op die grieven was de scheiding van tafel en bed reeds gegrond. Op 17 Mei 1950 (Rechtskundig Weekblad 1950-1951, blz. 504 en Recueil annuel de jurisprudence Larrier, 1950, blz. 121) geeft het Hof te Gent een nog restrictiever verklaring van de wet : het eist dat de schuldige echtgenoot zich gebeterd heeft, dat er een oprecht en loyaal aanbod is gedaan en dat de weigering opnieuw samen te leven ongegrond is. Ook De Page acht dit noodzakelijk : « Het recht op omzetting is ondergeschikt aan de eisen van waardigheid en fatsoen : beter gedrag van de schuldige echtgenoot. Verder gaan zou de geest van de wet verdraaien, enz... De aanmaning moet aan de eisen van waardigheid en fatsoen voldoen ». (DE PAGE, deel I, blz. 881). Maar op dezelfde bladzijde schrijft de auteur dat de scheiding van tafel en bed geen definitieve toestand mag worden, wat noch in 1804, noch in 1927 (blz. 881) werd aanvaard, en keurt hij de thesis van het Hof van Cassatie goed, volgens welke de omzetting een recht blijft omdat zij gegrond is op een physiologische ongerijmdheid (Cassatie, 20 Maart 1924 ; Pas. I, blz. 263).

In de wet van 1927 is evenwel niets te vinden dat grond kan opleveren om van de eiser als stilzwijgende voorwaarde te verlangen dat hij zich eerst moet beteren ; men ziet dus waartoe onsamenvhangende en onvoldoende parlementaire werkzaamheden kunnen leiden.

Het was een grove vergissing in deze sociale aangelegenheid aan de rechters een ruime beoordelingsbevoegdheid over te laten. Wanneer zij geen duidelijke regels hebben om de wet te interpreteren en de bedoeling van de wetgever te onderzoeken, gaan zij voort op hun persoonlijke opvatting. In werkelijkheid heeft men in het recht

interdiction d'ordre religieux, on a fait violence à l'ordre civil et politique, qui est au-dessus de toute préoccupation confessionnelle. Il est temps de restituer à la loi sa valeur sociale et humaine.

Réforme.

Le divorce étant admis comme une nécessité sociale et la séparation de corps comme une solution particulière due à des scrupules religieux, il est de l'intérêt général que la séparation de corps puisse être convertie en divorce.

Raisons.

1) Le principe de la conversion est commandé par l'intérêt général, l'intérêt social et politique de l'Etat. En effet, le divorce est la résolution d'un contrat civil, autorisée par le pouvoir judiciaire, d'après les règles établies par la loi. Celle-ci limite ses effets au domaine social et l'opposition au divorce procède d'une confusion entre, d'une part, le contrat civil qui règle l'état social des personnes et la situation des biens et, d'autre part, le sacrement de mariage qui ressortit au domaine spirituel et émane de la divinité. Il est inutile d'entrer dans les détails d'un exposé historique pour rappeler que l'Eglise catholique n'a pas toujours proscrit le divorce. Ce n'est qu'à partir du Concile de Trente, au XVIme siècle, que le droit canon imposa l'indissolubilité du mariage.

Ce sont deux domaines séparés et il est clair que la loi civile ne peut avoir d'effet dans l'ordre spirituel. Le sacrement subsiste malgré la rupture du mariage civil, puisque ce dernier n'a eu aucun effet sur l'octroi du sacrement. Mais l'ordre social, lui, ne peut imposer l'indissolubilité d'un contrat civil qui prévoit des obligations réciproques. Si l'un des co-contractants ne remplit pas ses obligations, il est contraire à l'ordre social et à l'ordre public de maintenir l'existence d'un contrat qui n'a plus d'effet et d'exiger, de la partie loyale, la continuation en pure perte de ses obligations. C'est la justification du divorce.

A la lumière de ces principes de logique sociale élémentaire, la séparation de corps apparaît comme une institution antisociale. En effet, elle efface la principale obligation découlant du mariage, la cohabitation. Le contrat civil n'est pas dissous mais son but primordial n'est plus atteint. Cependant,

en bijgevolg in het maatschappelijk leven een godsdienstig verbod ingevoerd, men heeft de burgerlijke en politieke orde, die boven elke geloofsbelijdenis staat, geweld aangedaan. Het is tijd om de sociale en menselijke waarde van de wet te herstellen.

Hervorming.

Wordt de echtscheiding aanvaard als een sociale noodzaak en de scheiding van tafel en bed als een bijzondere tegemoetkoming aan godsdienstige bezwaren, dan vordert het algemeen belang dat de scheiding van tafel en bed in echtscheiding kan worden omgezet.

Redenen.

1) De omzetting is een principiële eis van het algemeen belang, het maatschappelijk en politiek belang van de Staat. Echtscheiding is immers de ontbinding van een burgerlijk contract, door de rechterlijke macht toegestaan volgens wettelijke regelen. De wet heeft slechts gevolgen op sociaal gebied en het verzet tegen de echtscheiding is te wijten aan een verwarring tussen, eensdeels, het burgerlijk contract dat de maatschappelijke positie van de personen en de toestand van de goederen regelt, en, anderdeels, het sacrament van het huwelijk dat tot het geestelijk gebied behoort en een uitvloeisel is van de Godheid. Het is onnodig zich hier te gaan verdiepen in een historisch onderzoek om te bewijzen dat de katholieke kerk niet altijd tegen de echtscheiding is geweest. Eerst sedert het Concilie van Trente in de XVI^{de} eeuw legt het canoniek recht de onverbreekbaarheid van het huwelijk op.

Dit zijn twee verschillende dingen en het is duidelijk dat de burgerlijke wet geen gevolgen kan hebben op geestelijk gebied. Het sacrament blijft bestaan ondanks de verbreking van het burgerlijk huwelijk, aangezien dit geen invloed heeft gehad op de toediening van het sacrament. Maar de maatschappelijke orde kan alleszins niet voorschrijven dat een burgerlijk contract, waaruit wederzijdse verplichtingen voortvloeien, onverbreekbaar is. Indien één van de medecontractanten zijn verplichtingen niet nakomt, is het strijdig met de sociale en met de openbare orde een contract dat geen uitwerking meer heeft, te doen voortbestaan en van de loyale partij te eisen dat zij zonder enig nut haar verplichtingen blijft vervullen. Dit rechtvaardigt de echtscheiding.

In het licht van deze grondbeginselen van de sociale logica, wordt de scheiding van tafel en bed als een anti-sociale instelling gezien. Zij heft immers de voornaamste verplichting van het huwelijk op, nl. de samenwoning. Het burgerlijk contract is niet ontbonden, maar het hoofddoel ervan

en fait, le lien est rompu et les époux ne constituent plus « une communauté d'êtres, d'idées, de croyances et de vertus » ; « l'union profonde » a disparu et « la communauté des efforts comme des sacrifices » pour l'éducation des enfants est disloquée. Civilement et socialement, le lien rompu en fait, ne l'est pas. On supprime l'essentiel : la cohabitation, mais on maintient les obligations privées et secondaires : la fidélité et l'assistance.

Il faut souligner que l'ordre public est directement intéressé à garantir l'existence, la conservation et le développement de la société. C'est pourquoi, la loi considère le mariage, le divorce et la filiation comme des matières d'intérêt général et qu'elle les entoure d'une protection spéciale.

Imposer légalement, à un époux, la séparation de corps pour le restant de ses jours, non seulement relève d'une contrainte insupportable, mais constitue aussi une lésion grave de l'ordre public et de l'ordre social. Si l'on reconnaît que l'Etat ne peut légalement imposer une séparation perpétuelle à un époux qui ne l'a pas choisie, on ne peut admettre que la loi donne indirectement le moyen de la prolonger indéfiniment, en entourant la conversion de conditions draconiennes : ce serait aboutir à la même lésion de l'ordre public. Il faut donc conclure que la conversion est commandée par l'intérêt général, l'intérêt social et l'ordre public de l'Etat.

2) Dès lors, les limites à cette conversion ne pourront être inspirées que par des raisons d'intérêt social ou d'ordre public et non par des raisons d'intérêt privé ou confessionnel, hostiles d'ailleurs à la nature physiologique de l'espèce humaine.

3) En restreignant la possibilité de la conversion, on met en conflit les institutions du divorce et de la séparation de corps. En effet, on fait dépendre de la croyance ou de la malignité d'un époux l'état et l'avenir de l'autre. Celui contre qui la séparation est prononcée se trouve dans une situation pire que celui contre qui le divorce est prononcé. C'est donc la décision, le choix du demandeur originaire qui va imposer à l'autre un état où il n'est pour rien.

4) Si l'époux défendeur ne partage pas la croyance de l'autre, il se verra imposer par celui-ci l'observation de croyances qui ne sont pas les siennes. Il se verra empêché de se remarier — alors

wordt niet langer bereikt. In feite is de band nochtans verbroken en de echtgenoten vormen niet meer « een gemeenschap van wezens, gedachten, godsdienstige opvattingen en deugden » ; de « diepe eenheid » is verdwenen, evenals « de gemeenschappelijke inspanning en de gemeenschappelijke offers » voor de opvoeding der kinderen. De band, die feitelijk verbroken is, blijft burgerlijkrechtelijk en sociaal voortbestaan. De hoofdzaak, d.i. het samenwonen, vervalt, maar de private, bijkomstige verplichtingen, nl. getrouwheid en bijstand, worden gehandhaafd.

Men bedenke dat de openbare orde rechtstreeks betrokken is bij het bestaan, de bewaring en de ontwikkeling van de maatschappij en dat de wet juist daarom het huwelijk, de echtscheiding en de afstamming beschouwt als zaken van algemeen belang en er een bijzondere bescherming aan verleent.

Aan een van de echtgenoten tot het einde van zijn dagen bij de wet scheiding van tafel en bed opdringen, is niet alleen een onuitstaanbare dwangmaatregel, maar bovendien een ernstige aantasting van de openbare en maatschappelijke orde. Als men erkent dat de Staat niet gerechtigd is om wettelijk iemand voor altijd tot scheiding te doemen, dan kan men ook niet aannemen dat de wet indirect een middel verschaft om die scheiding tot in het oneindige te doen voortduren door aan de omzetting draconische voorwaarden te verbinden : zo wordt de openbare orde evenzeer verstoord. Wij moeten dus besluiten dat de omzetting geëist wordt door het algemeen belang, het maatschappelijk belang en de openbare orde van de Staat.

2) Derhalve kunnen de grenzen van deze omzetting slechts bepaald worden door het maatschappelijk belang of de openbare orde en niet door redenen van private of godsdienstige aard, die trouwens in strijd zijn met de physiologie van het menselijke wezen.

3) De beperking van de mogelijkheid van omzetting brengt de echtscheiding in botsing met de scheiding van tafel en bed. Immers, de staat en de toekomst van de ene echtgenoot wordt daarvoor afhankelijke gemaakt van het geloof of de boosheid van de andere. Degene tegen wie scheiding van tafel en bed wordt uitgesproken, heeft het harder te verduren dan degene tegen wie echtscheiding wordt uitgesproken. De beslissing, de keuze van de oorspronkelijke eiser zal de andere partij dus in een toestand brengen waar hij voor niets tussen is.

4) Indien de verweerder het geloof van de andere echtgenoot niet aankleeft, zal hij zich dus moeten gedragen naar een lering waarin hij niet gelooft. Hij mag niet hertrouwen — wat hij als

qu'il ne le serait pas s'il était divorcé — lui qui n'est pas catholique, par la décision de l'autre, lequel par conséquent lui impose, contre son gré, le respect de sa croyance et de sa morale. Il y a là une atteinte grave à la liberté de conscience. Or, sous peine d'être pernicieuse, aucune loi ne peut provoquer ni favoriser une telle atteinte.

5) L'impossibilité de la conversion, pour des motifs d'ordre privé, impose, en outre, un châtiement corporel au défendeur originaire, en le contraignant au célibat perpétuel. C'est une peine immorale et contre nature.

6) Cette impossibilité crée, en outre, un châtiement moral car elle empêche le défendeur d'exercer son droit naturel au foyer et à la procréation dans les cadres légitimes.

7) Dans l'ordre social, elle favorise la débauche, l'adultère, la filiation illégitime. Elle aboutit à la procréation d'enfants adultérins, socialement et psychiquement diminués, qui souffriront toujours d'un complexe d'infériorité. Est-ce là le but ou la conséquence d'une loi vraiment équitable et vraiment sociale ?

Objections.

1) La possibilité de la conversion portera atteinte aux convictions de l'époux innocent et récompensera l'époux coupable. C'est inexact. La loi ne doit pas intervenir dans le domaine des convictions intimes. Elle n'a en vue que le bien social. La rupture du lien conjugal, en cas de conversion, n'incombe qu'au défendeur originaire. L'époux innocent n'en est pas responsable. Il n'a commis aucune faute dans la survenance de ce divorce. Au surplus, cette conversion ne romprait pas le lien ; elle se bornerait simplement à constater qu'en fait, il est rompu depuis que la vie commune ou la réconciliation ne sont plus possibles. D'ailleurs, de quel lien s'agit-il ? Du lien civil et non du sacrement qui, lui, demeure. Dès lors, la résolution d'un contrat civil ne peut avoir aucun effet sur les convictions morales ou religieuses de l'époux demandeur originaire.

2) La conversion met fin à tout espoir de réconciliation. Est-ce bien vrai ? Le divorce a-t-il empêché des époux divorcés de se remarier ? Qui met obstacle à la réconciliation ? Seule la volonté des époux, et non la loi. Si l'épreuve des trois ans n'a pas rapproché les époux, n'a pas favorisé la réconciliation, c'est que les époux ne l'ont pas voulu. La conversion ne peut donc aggraver une situation préexistante, qu'elle ne fait d'ailleurs que consacrer.

niet-katholiek wel had kunnen doen in geval van echtscheiding — omdat de andere het zo besloten heeft, die hem dus tegen zijn wil in eerbied oplegt voor zijn geloof en zijn zedenleer. Dit is een ernstige inbreuk op de gewetensvrijheid. Doch geen wet, of zij moet verderfelijk zijn, mag een dergelijke inbreuk uitlokken of bevorderen.

5) De onmogelijkheid van omzetting om private redenen legt aan de oorspronkelijke verweerder bovendien een lichamelijke straf op, doordat hij voor altijd tot het celibaat gedwongen wordt. Dit is een onzedelijke en tegennatuurlijke straf.

6) Deze onmogelijkheid legt de verweerder ook een zedelijke straf op, omdat zij hem het natuurlijk recht ontnemt op een wettig gezinsleven.

7) In sociaal opzicht werkt zij ontucht, overspel, onwettige afstamming in de hand. Zij leidt tot verwekking van overspelige kinderen, die sociaal en psychisch onvolwaardig zullen zijn en steeds gebukt zullen gaan onder een minderwaardigheidscomplex. Is dit dan het doel of het gevolg van een werkelijk billijke en werkelijk sociale wet?

Bezwaren.

1) De mogelijkheid van omzetting zal de overtuiging van de onschuldige echtgenoot aantasten en de schuldige echtgenoot belonen. Dit is niet juist. Met persoonlijke overtuigingen moet de wet zich niet inlaten. Zij heeft slechts het algemeen welzijn op het oog. In geval van omzetting wordt de huwelijksband door de oorspronkelijke verweerder verbroken. De onschuldige echtgenoot draagt geen verantwoordelijkheid. Hem treft geen schuld voor de echtscheiding. Bovendien verbreekt de omzetting de huwelijksband niet ; alleen wordt vastgesteld dat hij in feite verbroken is sinds samenwoning of verzoening onmogelijk zijn gebleken. Over welke band gaat het hier overigens ? Toch wel over de burgerlijke band, niet over het sacrament, dat wel degelijk blijft voortbestaan. Derhalve kan de verbreking van een burgerlijk contract geen invloed hebben op de zedelijke of godsdienstige overtuiging van de oorspronkelijke eiser.

2) De omzetting slaat alle hoop op verzoening de bodem in. Is dit wel zo ? Heeft echtscheiding ooit verhinderd dat gescheiden echtgenoten hertrouwen ? Wie legt de verzoening hinderpalen in de weg ? Alleen de wil van de echtgenoten, niet de wet. Heeft de driejarige proeftijd de echtgenoten niet weer tot elkaar gebracht, de verzoening niet bewerkt, dan is het omdat de echtgenoten het niet hebben gewild. De omzetting kan de vroegere toestand dus niet verergeren, alleen maar bekrachtigen.

3) La conversion porte atteinte à la solidité des convictions religieuses et morales des époux catholiques. Elle les incitera à rompre aisément le lien conjugal, dont les lois divines ont imposé la pérennité.

D'abord, la loi n'a pas pour but ni conséquence d'empêcher l'affaiblissement ou l'effritement des convictions religieuses ou morales qui sont personnelles aux citoyens. Nous l'avons déjà vu ; c'est un domaine où elle s'interdit de pénétrer et où d'ailleurs elle serait sans effet. Mais l'objection n'est pas non plus fondée dans le domaine spirituel. Des époux catholiques peuvent se divorcer civilement (PIERARD, avis des théologiens) et même religieusement (annulation en Cour de Rome, prévue par le droit canon). Ce qui leur est interdit, c'est de se remarier civilement, parce que, dans ce cas, pour l'Eglise, ils vivent en concubinage et que leur vie crée le péché de scandale. Mais encore une fois, ce n'est pas la conversion qui favorisera ce scandale, c'est uniquement la tiédeur des convictions morales des époux catholiques. Ce qui est inadmissible du point de vue de l'ordre social et public, c'est d'imposer à des époux non catholiques le respect, malgré eux, d'une loi morale qui leur est étrangère (PIERARD, tome I, p. 37, n° 20).

Conclusion.

Les objections d'ordre religieux, privé ou confessionnel n'ont donc pas leur place dans le problème de la conversion. Celle-ci ne sera limitée que par des raisons d'ordre social ou d'intérêt général.

Portée de la réforme.

Il faut s'inspirer de l'exemple français.

1) Le droit à la conversion doit être accordé aux deux époux. En effet, on ne peut refuser à l'époux innocent le droit intangible de modifier ses opinions. Il a pu être enclin à limiter sa demande à la séparation parce que ses convictions religieuses étaient fermes ; il a changé depuis lors parce qu'il a eu l'illusion que la séparation ne détruirait pas tout espoir de retour de l'autre époux ; il n'a plus cet espoir parce que l'enfant qu'il avait est mort ou est parti.

Bref, la loi ne peut maintenir l'époux innocent dans le respect de convictions qui peuvent ne plus être les siennes, trois ans plus tard.

2) Il est anormal et anti-social de faire dépendre la conversion du refus de l'époux innocent de faire cesser immédiatement la séparation. C'est

3) De omzetting doet afbreuk aan de standvastigheid van de katholieke echtgenoten in hun godsdienstige en zedelijke overtuiging. Zij zullen er lichter toe komen om de huwelijksband te verbreken, terwijl deze volgens de goddelijke wet onverbreekelijk is.

Allereerst heeft de wet noch tot doel noch tot gevolg om de verzwakking of de afbrokkeling van de godsdienstige of zedelijke overtuiging die elke burger eigen is, tegen te gaan. Dit hebben wij reeds gezien ; dit gebied wil zij niet betreden en het zou trouwens ook vruchteloos zijn. Maar het bezwaar is ook ongegrond op geestelijk gebied. Katholieke echtgenoten kunnen burgerlijke echtscheiding (PIERARD, advies van de godgeleerden) en zelfs kerkelijke echtscheiding verkrijgen (nietigverklaring door het Hof van Rome, overeenkomstig het canoniek recht). Wat zij niet mogen doen is hertrouwen voor de wet, omdat zij dan volgens de kerk in concubinaat leven en ergernis verwekken. Maar nogmaals, de ergernis is geen gevolg van de omzetting, maar alleen van de zedelijke lauwheid van de katholieke echtgenoten. Onaanvaardbaar van het standpunt van de maatschappelijke en openbare orde is, dat aan niet-katholieken eerbied wordt opgelegd voor een zedelijke wet waarmede zij geen uitstaans hebben (PIERARD, deel I, blz. 37, n° 20).

Besluit.

De bezwaren van godsdienstige of private aard zijn dus niet op hun plaats in het probleem van de omzetting. Deze zal alleen begrensd worden door redenen van maatschappelijke aard of door het algemeen belang.

Draagwijdte van de hervorming.

Wij moeten ons laten leiden door het Franse voorbeeld.

1) Het recht op omzetting moet aan beide echtgenoten toekomen. Immers, aan de onschuldige echtgenoot kan het onaantastbaar recht niet worden geweigerd om van mening te veranderen. Wellicht is hij geneigd geweest om slechts scheiding van tafel en bed te vorderen omdat hij diep gelovig was ; maar sedertdien is hij veranderd, omdat hij de illusie koesterde dat deze scheiding nog enige hoop liet bestaan op een terugkeer van de andere echtgenoot ; die hoop is nu vervlogen, omdat zijn kind overleden is of weggegaan.

Kortom, de wet kan de onschuldige echtgenoot niet dwingen tot eerbied voor een overtuiging die hij, na verloop van drie jaren, misschien niet meer bezit.

2) Het is abnormaal en antisociaal de omzetting afhankelijk te stellen van de weigering van de onschuldige echtgenoot om de scheiding van

un moyen de prolonger indéfiniment la séparation. En effet, le demandeur originaire, dans le dessein de faire échouer la conversion, accepte la reprise de la vie commune, puis, sous un prétexte quelconque, quitte le foyer conjugal. La situation alors est pire qu'auparavant. La conversion n'est plus possible et l'époux, demandeur originaire, peut rede-mander la séparation, les torts de l'autre ayant subsisté. Pourquoi ? Parce qu'il est vraisemblable que l'époux coupable, depuis trois ans, a organisé sa vie d'une manière toute différente de celle de son conjoint et que, en l'absence de toute vie commune, l'obligation de fidélité n'a pas été respectée. L'époux innocent revient et constate aisément que les torts subsistent, même qu'ils se sont aggravés. Il repartira vers une nouvelle séparation. Le système peut être appliqué indéfiniment. Qu'y gagnera l'ordre social ? Uniquement du trouble. La séparation de corps continuera à engendrer ses funestes effets. Cet argument ne vaut pas en cas de désir sincère de réconciliation. Mais alors, il n'est pas besoin de légiférer, puisque cette réconciliation dépend exclusivement de la bonne volonté des époux séparés. Il est d'ailleurs malsain dans ce domaine, que la loi impose une réconciliation *forcée*, sans fondement sincère. Il convient donc de ne plus prescrire la condition du refus immédiat qui relève uniquement du domaine privé et non des nécessités sociales. Or, nous avons posé que les seules limites admises étaient d'ordre social.

3) Il faut supprimer l'exception de l'adultère. Elle ne se justifie pas, car elle concerne des intérêts privés. Cette exception n'empêchera pas l'adultère de se commettre. Enfin, elle fait peser une peine particulière sur l'époux dont le conjoint est catholique. Si celui-ci ne l'avait pas été, il aurait obtenu le divorce et l'époux coupable eût été libre.

Un époux est donc frappé gravement, non à raison de sa faute, mais à cause des convictions ou du choix malicieux de son conjoint. L'ordre social ne peut tirer aucun bénéfice de cette exception. La maintenir serait entraver anormalement la conversion, sans espoir supplémentaire de réconciliation.

4) On doit retirer au juge un pouvoir d'appréciation qu'il ne pourrait fonder avec raison. En cette matière, il faut souligner le dilemme : ou la réconciliation ou le divorce ! La première dépend de la volonté sincère des époux, le second relève de la loi qui ne peut que constater l'impossibilité de la reprise de la vie commune. Le pouvoir d'appréciation laissé au juge ne peut que conduire à l'incertitude et à l'arbitraire.

tafel en bed onmiddellijk te doen ophouden. Dit is een middel om de scheiding tot in het oneindige te doen voortduren. Immers, met het doel de omzetting te doen stranden aanvaardt de oorspronkelijke eiser de gemeenschap te hervatten, doch vervolgens verlaat hij de echtelijke woning onder het een of ander voorwendsel. De toestand is dan nog erger dan te voren. Omzetting is niet meer mogelijk en de oorspronkelijke eiser kan opnieuw de scheiding van tafel en bed vorderen, aangezien de grieven tegen de andere echtgenoot blijven bestaan. Waarom ? Omdat de schuldige echtgenoot zijn leven sinds drie jaar waarschijnlijk geheel anders heeft ingericht dan de andere echtgenoot en al die tijd de plicht van getrouwheid niet is nagekomen. De onschuldige echtgenoot komt terug en merkt dat de grieven nog bestaan, en zelfs verergerd zijn. Het komt tot een nieuwe scheiding... Dit kan tot in het oneindige worden voortgezet. Wat heeft de maatschappelijke orde hierbij te winnen ? Niets dan onrust. De scheiding van tafel en bed zal haar noodlottige gevolgen blijven hebben. Dit argument geldt niet ingeval van oprecht verlangen naar verzoening. Maar dan is er geen wet nodig, aangezien de verzoening uitsluitend afhangt van de goede wil van de gescheiden echtgenoten. Het is trouwens ongezond, dat de wet een *gedwongen* verzoening oplegt, zonder oprechte grondslag. De eis van onmiddellijke weigering mag dus niet meer gesteld worden, want dit is privaatzak en behoort niet tot de sociale noden. En wij hebben gesteld dat de enige toelaatbare grenzen in de maatschappelijke orde liggen.

3) De exceptie van overspel dient afgeschaft te worden. Zij is niet te verantwoorden, want zij raakt slechts aan private belangen. Zij kan overspel niet verhinderen. Ten slotte legt zij een bijzondere straf op aan de echtgenoot van een katholiek. Was deze niet katholiek geweest, dan had hij echtscheiding verkregen en was de schuldige echtgenoot vrij geweest.

Een echtgenoot wordt dus zwaar gestraft, niet omdat hij schuldig is, maar om reden van de opvattingen of de arglistige keuze van zijn partner. Deze exceptie kan de maatschappelijke orde geen enkel voordeel bijbrengen. Ze handhaven leidt tot abnormale belemmering van de omzetting, zonder meer hoop te geven op verzoening.

4) De rechter mag niet langer in het bezit blijven van een beoordelingsbevoegdheid waarvoor hij geen redelijke maatstaf kan vinden. Hier staat men voor het dilemma : ofwel verzoening, ofwel echtscheiding ! Verzoening is afhankelijk van de oprechte wil van de echtgenoten, echtscheiding van de wet, die enkel vaststelt dat samenleven niet meer mogelijk is. De beoordelingsbevoegdheid van de rechter kan slechts leiden tot onzekerheid en willekeur.

5) Le délai de trois ans peut être maintenu dans le dessein de favoriser la réconciliation, après apaisement des dissentiments nés des procès antérieurs.

6) Il peut paraître opportun de fixer le point de départ de ce délai, en consacrant l'attitude de la jurisprudence belge. Le délai courra à partir de la signification du jugement de séparation.

7) Puisque la conversion est permise aux deux époux, il conviendra de fixer, comme la loi française l'a fait, la débetion des frais. Ceux-ci seront à charge de l'époux contre qui la séparation aura été prononcée, et pour moitié à charge de chacun des époux, si la séparation a été prononcée contre eux, à leurs torts réciproques.

8) Les mesures accessoires décidées par le jugement de séparation conserveront leur effet, à l'égard de l'époux qui a obtenu la séparation (pension alimentaire, garde des enfants).

9) Il peut être opportun de fixer la procédure, soit en décidant que la demande en conversion s'instruit comme toute autre action civile, le ministère public entendu, soit en précisant que la procédure se déroulera en Chambre du Conseil, qu'un juge-rapporteur sera nommé, avec comparution des parties et que le jugement sera rendu en audience publique.

René GEORGE.

Proposition de loi modifiant l'article 310 du Code civil.

Article unique.

L'art. 310 du Code Civil est modifié comme suit :

« Lorsque la séparation de corps aura duré trois ans, le jugement sera de droit converti en jugement de divorce, sur la demande formée par l'un des époux.

» Les dépens relatifs à cette instance seront mis pour le tout à charge de celui des époux contre lequel la séparation de corps a été prononcée et pour moitié à charge de chacun des époux, si la séparation a été prononcée contre eux, à leurs torts réciproques.

5) De termijn van drie jaar kan gehandhaafd worden om de verzoening in de hand te werken, wanneer de wrok die de vroegere processen had gewekt, geluwd is.

6) Het kan wenselijk voorkomen het beginpunt van die termijn vast te stellen en ten deze de Belgische rechtspraak te volgen. De termijn zal beginnen te lopen met ingang van de betekening van het vonnis tot scheiding van tafel en bed.

7) Aangezien omzetting aan beide echtgenoten wordt toegestaan, dient bepaald te worden, zoals in de Franse wet, wie de kosten verschuldigd is. De kosten zijn ten laste van de echtgenoot tegen wie de scheiding van tafel en bed wordt uitgesproken en zijn voor de helft ten laste van beide echtgenoten, indien de scheiding van tafel en bed tegen beiden is uitgesproken wegens wederzijdse schuld.

8) De bijkomende maatregelen, vastgesteld bij het vonnis tot scheiding van tafel en bed, blijven hun gevolgen hebben ten opzichte van de echtgenoot die de scheiding van tafel en bed heeft verkregen (uitkering tot onderhoud, bewaring van de kinderen).

9) Het kan wenselijk zijn de procedure vast te stellen, hetzij door te bepalen dat de eis tot omzetting behandeld wordt zoals elke andere burgerlijke rechtsvordering, het openbaar ministerie gehoord, hetzij door te bepalen dat de rechtspleging zal plaats hebben in raadkamer, dat een rechter-verslaggever zal worden benoemd, met verschijning van partijen, en dat het vonnis in openbare terechtzitting zal worden geveld.

Wetsvoorstel tot wijziging van artikel 310 van het Burgerlijk Wetboek.

Enig artikel.

Artikel 310 van het Burgerlijk Wetboek wordt gewijzigd als volgt :

« Wanneer de scheiding van tafel en bed drie jaren heeft geduurd, wordt het vonnis van rechtswege omgezet in een vonnis van echtscheiding, wanneer een van beide echtgenoten het vordert.

« De kosten van dit geding worden in hun geheel ten laste gebracht van de echtgenoot tegen wie de scheiding van tafel en bed is uitgesproken, en voor de helft ten laste van ieder der echtgenoten, indien de scheiding van tafel en bed tegen hen beiden is uitgesproken wegens wederzijdse schuld.

» Les dispositions du jugement de séparation de corps accordant une pension alimentaire à l'époux qui a obtenu la séparation, conserveront en tous cas leur effet.

» Le délai de trois ans courra à partir de la signification du jugement de séparation de corps.

» La cause sera introduite et instruite comme une action civile ordinaire, le ministère public entendu. »

René GEORGE

« De bepalingen in het vonnis van scheiding van tafel en bed waarbij een uitkering tot levensonderhoud wordt verleend aan de echtgenoot die de scheiding heeft verkregen, blijven in elk geval hun gevolgen hebben.

« De termijn van drie jaren gaat in vanaf de betekening van het vonnis van scheiding van tafel en bed.

« De zaak wordt ingeleid en behandeld zoals een gewone burgerlijke rechtsvordering, het openbaar ministerie gehoord. »